

MAQSUD SHAYXZODA JADID ME'ROSINING ADABIYOT VA SO'Z SAN'TIDAGI DAVOMCHISI

Xusanova Nihola

Toshkent davlat transport universiteti talabasi

Annotatsiya: Ushbu maqolada jadidchilik harakatining asosiy g'oyalari, uning yangi o'zbek adabiyotiga ta'siri va adabiy jarayondagi tutgan o'rni tahlil etilgan. Jadid adiblarining ma'rifatparvarlik, milliy uyg'onish va zamonaviy tafakkur g'oyalari XX asr o'zbek adabiyotining shakllanishida muhim asos bo'lib xizmat qilgan. Ayniqsa, Maqsud Shayxzoda, Oybek, G'afur G'ulom kabi adiblar ijodida jadidchilik ruhining izlari aniq ko'zga tashlanadi. Maqolada asosan bu izchillik tahliliy jihatdan ochib berilgan.

Kalit so'zlar: yangi o'zbek adabiyoti, milliy uyg'onish, Maqsud Shayxzoda, adabiy tafakkur.

Annotation: this article analyzes the core ideas of the Jadid movement, its influence on modern Uzbek literature, and its role in the literary development of the 20th century. The educational and national awakening ideals of Jadid writers significantly contributed to the formation of modern Uzbek literary thought. The works of Maqsud Shaykhzoda, Oybek, and Gafur Ghulom reflect the continuation of Jadid ideas. The article explores this continuity from an analytical perspective.

Keywords: Jadidism, modern Uzbek literature, national awakening, Maqsud Shaykhzoda, literary thought

Аннотация: В данной статье анализируются основные идеи джадидизма, его влияние на новую узбекскую литературу и роль в литературном процессе XX века. Просветительские и национальные идеи джадидских писателей сыграли важную роль в формировании узбекской

литературной мысли. В творчестве таких авторов, как Максуд Шайхзода, Айбек и Гафур Гулям, отчетливо прослеживаются черты джадидизма. В статье дана аналитическая оценка этой преемственности.

Ключевые слова: *джадидизм, новая узбекская литература, национальное пробуждение, Максуд Шайхзода, литературное мышление.*

Kirish:

XIX asr oxiri va XX asr boshlarida Turkiston ijtimoiy-madaniy hayotida muhim o'zgarishlar yuz berdi. Bu davrda jaholat, savodsizlik, qadimiylilik va mutaassiblik illatlariga qarshi kurashish, zamonaviy ilm-fan, taraqqiyot g'oyalarini xalqqa yetkazish zaruriyati dolzarb masalaga aylandi. Ana shunday tarixiy-madaniy muhitda jadidchilik harakati paydo bo'ldi. Jadidlar nafaqat diniy-ma'rifiy islohotlar tarafdori bo'lib, balki badiiy ijod orqali ham xalqni uyg'otishga intildilar. Ularning asarlarida yangicha tafakkur, zamonaviylik, milliylik, ma'rifatparvarlik g'oyalari yaqqol aks etdi. Jadidchilik o'zbek adabiyotining rivojida tub burilish yasadi, uni mavzu, shakl va mazmun jihatdan boyitdi. Sovet davrida bu harakat mafkuraviy jihatdan rad etilgan bo'lsa-da, uning ildizlari yo'qolmadi. Jadidchilik ruhi yangi o'zbek adabiyotining ko'plab namoyandalarida, xususan, Maqsud Shayxzoda, Oybek, G'afur G'ulom kabi adiblarning asarlarida baralla yangradi. Ularning ijodi orqali jadidchilik g'oyalari yangicha shaklda, lekin asl mohiyatini saqlagan holda davom etdi. Ushbu maqolada jadidchilik harakatining badiiy-estetik mohiyati, uning yangi o'zbek adabiyotidagi izlari va zamonaviy tafakkurga ta'siri atroflicha tahlil qilinadi.

Jadidchilik – bu o'z davrida ilm-ma'rifat, taraqqiyot va milliy uyg'onish g'oyalarini ilgari surgan ijtimoiy-ma'rifiy harakatdir. Bu harakat 19-asr oxiri va 20-asr boshlarida Turkistonda shakllanib, xalqni savodsizlikdan, jaholatdan

qutqarishni, yangi davrga yetaklashni o'z oldiga maqsad qilib qo'ygan edi. Jadid adiblari, ma'rifatparvarlar va ziyolilar o'z asarlari va faoliyati orqali xalq ongini uyg'otishga harakat qildilar. Bu g'oyaviy meros keyingi avlod yozuvchilar ijodida ham o'z aksini topdi. Shulardan biri – Maqsud Shayxzoda edi. U jadidchilik harakati to'g'ridan-to'g'ri ishtirokchisi bo'lmasa-da, uning ruhiyatini, milliy uyg'onish g'oyalarini o'z asarlarida davom ettirgan ijodkordir. Maqsud Shayxzoda o'z ijodida millat, tarix va xalq taqdiri kabi mavzularni markazga qo'ydi. Uning “Jaloliddin Manguberdi” dramasi va boshqa tarixiy asarlarida milliy g'urur, erkinlik, ozodlik g'oyalari ustuvor o'rin tutadi. Bu esa jadid adabiyoti bilan maqsad jihatdan uyg'unlikda bo'lib, xalqni o'zligiga qaytarishga da'vatdir. Shayxzoda jadid adiblarining islohotparvarlik va ma'rifatparvarlik ruhini davom ettirgan. U til, tarix va adabiyot orqali xalq ongini yuksaltirish, milliy o'zlikni uyg'otish tarafdori edi. Ayniqsa, u o'zbek xalqini o'z tarixiga, qadriyatlariga qaytarishga intildi. Bu esa jadidchilik harakatining asosiy maqsadlaridan biri edi. Maqsud Shayxzoda ijodi orqali jadidlar boshlagan ma'rifat va uyg'onish yo'li 20-asr o'rtalarida yangi bosqichda davom etdi. U mustamlaka davridagi bosimlarga qaramay, o'z fikrini erkin ifoda etdi va adabiyot orqali xalq qalbiga ruhiy kuch berdi. Bugungi adabiyotda ham Shayxzoda izidan borayotgan yozuvchilar milliy tarix, til, madaniyat va qadriyatlarimizni asrash g'oyalarini davom ettirmoqdalar. Shu jihatdan qaralganda, Maqsud Shayxzoda – jadidchilik g'oyalarining chinakam davomchisi, yangi o'zbek adabiyotining poydevorchilaridan biridir. Maqsud jadid bo'lishni tanladi. U daftar tutdi, so'z oldi, elga haqiqatni gapirdi. “Ilm kerak!”, “Erk kerak!”, “O'zbek o'zini tanishi kerak!” — bu uning yuragidan chiqqan shiorlar edi. Toshkentda, Moskvada o'qidi. Fikrladi yozdi, tarjima qildi. Millatning kechagi tarixini, bugungi iztirobini, ertangi orzusini qog'ozga soldi. Ammo 1937-yil keldi... Qora yillar, qora ro'yxatlar. Maqsud Shayxzoda ham bu ro'yxatda bor edi. Ayblov og'ir edi — “xalq dushmani”, “panturkist”, “millatchi”. Aslida esa u — millatning farzandi, haqiqatning elchisi edi. U qamoqqa olindi. Sovuq zindon, isib ketgan

devorlar, tunlar — og‘ir edi. Ammo Maqsudning fikri erkin edi. Uni sindira olishmadi. U qiynoqlarga bardosh berdi, surgunga ketdi, lekin vijdonini sotmadi. Yillar o‘tdi. U qaytdi. Qo‘lida ruchka, ko‘zida nur, ko‘ksida o‘sha — eski orzu. O‘zbek xalqiga ilm berish, o‘zligini anglatish orzusi. U “Mirzo Ulug‘bek” sahnasini tikladi, Firdavsiyni o‘zbek tiliga olib kirdi, milliy tarixni ochib berdi. Uning asarlari sahnaga chiqa boshladi. U xotiraga aylangan Ulug‘bekni qayta tiriltirdi. “Tohir va Zuhra”ni, “Rustam va Suhrob”ni dard bilan yozdi. Har bir sahifasida — tarix, yurak, yelkamizdagi millat bor edi. Maqsud Shayxzoda 1974-yilda hayotdan ko‘z yumdi. Ammo u o‘ldi demang. Uning asarlari yashaydi. Uning ruhi hali ham biz bilan. Uning ismi — xotira emas, bu — mas’uliyat! U ming jadiddan biri emas edi. U — ulardan oldinda yurgan, yo‘l ko‘rsatgan, yo‘l ochgan buyuk siymolardan edi. Biz Shayxzoda haqida yozar ekanmiz, aslida o‘zimiz haqida yozamiz. Chunki u bizni tanitgan, biz uchun yashagan, biz uchun azob chekkan. U yelkamizda turgan el bo‘ldi. Endi biz — uning orzusini davom ettiradigan avlod bo‘lishimiz kerak. Shayxzoda urush yillarida faqat minbar she’riyat namunalariningina yozmadi. She’rning quloqqa emas, balki yurakka yetib borishi lozimligini yaxshi bilgan shoir jangxohga ketgan yigitlar va ularning sog‘omon qaytishlarini orziqib kutayotgan yorlar nomidan shunday lirik she’rlar yozdiki, bu she’rlar hozir ham urush davri o‘zbek she’riyatining durdonalaridan hisoblanadi. Maqsud Shayxzoda jadid merosining adabiyot va so‘z san’atidagi davomchisi sifatida, o‘zining she’riyati va nasriy asarlari orqali o‘z zamonasining adabiyati va ijtimoiy ongini yangi bir bosqichga olib chiqdi. U, avvalo, Jadidchilik harakatining nafaqat nazariy, balki amaliy tarafidan ham faol ishtirok etgan va bu harakatning asosiy g‘oyalarini o‘z asarlarida o‘ziga xos tarzda taqdim etgan. Shayxzoda o‘zining asarlarida nafaqat milliy va ma’naviy qadriyatlarni saqlab qolishga harakat qildi, balki ularga yangicha qarashlar bilan yondashib, jamiyatdagi noxush holatlarni o‘zgartirishga intildi. Uning she’riyatida so‘zning kuchi, tasvirning tiniqligi va ma’naviy-ijtimoiy jihatlarning birlashuvi ayniqsa

diqqatga sazovor. Shayxzoda o'zining ijodida qadriyatlarni o'zgartirish, zamonasi haqidagi fikrlarni bildirishi orqali, o'zgarishlarga intilgan xalqning ovozi bo'lib, kelajakda ham uning asarlari yosh avlodga ijtimoiy ongini rivojlantirishda, shaxsiy va jamiyat taraqqiyotiga hissa qo'shishda katta ahamiyatga ega bo'lib qoladi. Shayxzodaning adabiyotdagi merosi nafaqat o'z zamonining, balki kelajak avlodlarining ma'naviy negizlarini shakllantirishga xizmat qilgan va adabiyotda so'z san'atini yangi yuksakliklarga olib chiqqan. Uning ijodi bugungi kunda ham o'zining chuqur ma'nosi, o'z zamoniga nisbatan tanqidiy yondashuvi va haqiqiy adolatni, ozodlikni orzu qilgan tasvirlari bilan yoshlar uchun o'rnak bo'lib qolmoqda. Shayxzoda, jadid merosining so'z san'ati va adabiyotidagi davomchisi sifatida, xalqning ongini o'zgartirishda va jamiyatni yaxshilashda, har bir so'zni san'atga aylantirgan buyuk bir shaxs sifatida tarixda abadiy qoladi.

Foydalangan adabiyotlar:

1. Adabiyotga e'tibor – ma'naviyatga, kelajakka O'zbekiston-2009
2. e'tibor .I.A.Karimov; Naim Karimov "Maqsud Shayxzoda" tarixiy-bibliografik roman. Toshkent,"Sharq", 2009-yil
3. Mamurova, F. I. (2021, May). ARTIST OF UZBEKISTAN MAKSUD SHEIKHZADE. In E-Conference Globe (pp. 176-178).
4. Mamurova, F. I., & ugli Abdubahabov, A. A. (2023). TWO FOLK POETS. "TRENDS OF MODERN SCIENCE AND PRACTICE", 1(3), 23-30.
5. Islomovna, M. F., & Abduvoxob o'g'li, A. A. (2023, January). Maqsud Shayxzodaning Hayoti Va Ijodi. In Interdisciplinary Conference of Young Scholars in Social Sciences (USA) (pp. 19-20).
6. Mamurova, F. I. (2021, May). ARTIST OF UZBEKISTAN MAKSUD SHEIKHZADE. In E-Conference Globe (pp. 176-178).
7. Islamovna, Mamurova Feruza. "MAQSUD SHAYKHZADEH-TWO FOLK DILBANDI." INTERNATIONAL CONFERENCE ON MODERN DEVELOPMENT OF PEDAGOGY AND LINGUISTICS. Vol. 1. No. 1. 2024.
8. Islamovna, M. F. (2024, January). MAQSUD SHAYKHZADEH-TWO FOLK DILBANDI. In INTERNATIONAL CONFERENCE ON MODERN

DEVELOPMENT OF PEDAGOGY AND LINGUISTICS (Vol. 1, No. 1, pp. 189-192).

9. Islomovna, M. F. (2024). O 'ZBEK ADABIYOTINING ATOQLI NAMOYANDALARIDAN BIRI MAQSUD SHAYXZODNING "JALOLIDDIN MANGUBERDI" ASARI. Yangi O'zbekistonda Tabiiy va Ijtimoiy-gumanitar fanlar respublika ilmiy amaliy konferensiyasi, 2(1), 89-92.

10. Islamovna, M. F. (2024). THE CREATION OF MAQSUD SHAYKHZODA-AS A GOLDEN LEGACY. " XXI ASRDA INNOVATSION TEXNOLOGIYALAR, FAN VA TA'LIM TARAQQIYOTIDAGI DOLZARB MUAMMOLAR" nomli respublika ilmiy amaliy konferensiyasi, 2(1), 90-93.

11. Мамурова Ф.И. и Дурдона О. (апрель 2024 г.). МАКСУД ШАЙХЗОДАНИНГ «МИРЗО УЛУГБЕК»АСАРИ ТАЛИЛИ. В Международной глобальной конференции (Том 1, № 6, стр. 79-81).

12. Durдона, O., & Mamurova, F. I. (2024, April). MAQSUD SHAYXZODA "TOSHKENTNOMA". In International Global Conference (Vol. 1, No. 5, pp. 148-152).

13. Mamurova, F., & Obutjonova, D. (2024). MAQSUD SHAYXZODANING "JALOLIDDIN MANGUBERDI" DRAMASINING YOZILISH TARIXI VA VATANGA BO 'LGAN MUHABBATI, JASORATINING IFODALANISHI. Академические исследования в современной науке, 3(12), 13-16.

14. Mamurova, F., & Obutjonova, D. (2024). DESCRIBING MAKSUD SHAIKZODA. Current approaches and new research in modern sciences, 3(4), 5-8.

15. Durдона, O., & Islamovna, M. F. (2024, March). SHAYXZODA SIYMOSIGA TA'RIF. In International Global Conference (Vol. 1, No. 1, pp. 188-191).

16. Mamurova, F., & Qodirov, I. (2024). MAQSUD SHAYXZODANING "TOSHKENTNOMA"-SHUKRONALIK DOSTONI. Молодые ученые, 2(6), 87-89.